

A VILÁGPOLITIKA VILÁGGAZDASÁGI VONATKOZÁSAI

Irta: NAGY GÁBOR

Nem állítjuk, hogy a világpolitikai helyzet alakulását kizárólag a gazdasági tényezők szabják meg, mert a dolog nem ilyen egyszerű. Hisz' bár a dolgok mélyén mindenütt gazdasági összefüggések rejtőznek, az ezek alapján kifejlődött lélektani, politikai, eszmei és katonai (stratégiai) tények mégis döntőek lehetnek a dolgok alakulása szempontjából, sőt azok néha a gazdasági szempontokkal ellentétes mozgást is előidézhetnek. Ezért azonban nem árt röviden nyomon kísérni a világgazdaság alakulásának közvetlen befolyását a világpolitika legfrissebb menetére.

A tőkés termelés menete — mint ismeretes — egyenlőtlen. A termelés menete állandó hullámzásokon, a konjunktura-vonalán halad át. Ugyanakkor az áru- és tőkeexporton nyugvó tőketermelésben az áruk, illetve tőkék elhelyezésének időszakos megnehezedése az egyes államokat könnyen érdekellentétbe hozhatja egymással. Ezek a gazdasági nehézségek a tőkés államok egyenlőtlen fejlődése következtében különböző mérvűek, s ez a körülmény még fokozza az esetleges ellentétek létrejöttének kifejlődését.

Az 1929-34-es nagy gazdasági világválság lezajlása után a demokratikus államok fegyverkezése és hadikészülődése korántsem közelítette meg a tekintély államokét, ahol a hadigazdálkodás az egész gazdasági élet szervezetére kiterjedt. A válság utáni kezdeti fellendülés az előbbieknél lassú és fokozatos volt s egész 1937 végéig tartott, ezért azonban megközelítőleg sem értett olyan mértéket, mint az 1929. évi konjunktura. A munkanélküliség a demokratikus államokban csak lassan csökkent, s máig sem szűnt meg teljesen. Sőt Angliában a régebbi állandó egy millió munkanélküli „ipari tartalékhadserég“ ma már másfél-két millióra emelkedett. Ez a szám a múlt évvel kezdődő hanyatlással még tovább növekszik, az Egyesült Államokban pedig megközelíti a tizsmilliót. Így az 1932. évben kezdődő fellendülés, mely (mint a gazdasági válságok után ismétlődni szokott) a termelőeszközök megújítása következtében az építő- és egyéb nyersanyag piacokból indult ki és terjedt át a többi piacokra, lassan visszafejlődik, a piacok fokozatosan ismét megtelnek áruval, azok exportja és belföldi elhelyezése mindnehezebb, minek következtében a demokratikus államok ama törekvése, hogy a növekvő munkanélküliséget és a termelési költségeket a termelés kiterjesztése útján csökkentsék, lassanként a fogyasztás gátjába ütközik.

Egészen másirányú a tekintélyállamokban a konjunktura alakulása. Kétségtelenül: Németország az 1934-ben kezdődő fellendülésben olyan örökséget kapott, ami egyedüli magyarázata a mai német rendszer eddigi fennmaradásának minden nehézség ellenére, viszont kétségtelen az is, hogy a világháború után kirótt hadisarc fizetésekor felhasznált értéktömeg hiánya hátrányt jelentett számára. Ezt azonban teljesen pótolta a demokratikus Németország, még az infláció idején, a nagy világválság előtt,

amikor amerikai mérnökök segítségével óriási modern gyáripárát s a termelőeszközök egész sorát megteremtette, amit azután a mai rendszer uralomrajutásakor kitűnően felhasznált s a modern eszközökkel gyártott, jóminőségű és olcsó áruk óriási tömegét helyezte el a világpiacon, melynek felvevőképessége a válság alatt elszívárgott áruk pótlása következtében ebben az időpontban majdnem korlátlan volt. Ez a körülmény az olcsó munkaerőkkel dolgozó tekintélyállamok számára óriási nyereség és devizaszerzési forrást jelentett, miért is a versenyben az olcsó német, olasz és japán áru mindenünnen kezdte kiszorítani a nagytőkés demokratikus államokat. Délamerika főképp olasz és német árut vásárolt s a Délkelet-európai piacokon is igen nehéz tere lett Angliának és Franciaországnak. Mindezek az exportlehetőségek azonban nem tették volna magukban lehetővé a tekintélyállamok összes munkásainak foglalkoztatását, ha ezek az államok nem kezdik meg azt az óriási fegyverkezést, mely mind a mai napig tart. Németországban pl. a termelés 1932-től 1938-ig kb. 25 százalékkal emelkedett, a használati cikkek termelésének emelkedése azonban ugyanakkor csak 12 százalékkal. Ha figyelembe vesszük Ausztria és Csehország bekebelezését, melyvel a Birodalom összalakossága 22 százalékkal növekedett, akkor bizony ez a 12 százalékal egyenesen csökkenésnek felel meg. S ha megemlítjük, hogy a hadraktárak számára készült egyenruhák is a használati cikkek között szerepelnek s a műanyagokból készült cikkek közül háromszorannyira van szükség, mint a valódiakból, úgy ez a fogyasztási cikkek belföldi elhelyezésének igen lényeges csökkenését jelenti. A kb. 22 millió főnyi német munkás közül kb. 12 millió havi 100 márka alatt keres, azonkívül: az 1937 végével megindult hanyatlás a tekintélyállamokban nem munkanélküliség formájában mutatkozik, mert a munkanélküliséget a véderő és hadimunkálatoknál való foglalkoztatás, valamint a kényszer-munkaszerű alacsony díjazás elleplezi.

A konjunktura előrehaladása és a piacok lassú feltöltése áruval nyilvánvalóan kedvezőtlenül hat a tekintélyállamok fegyverkezési lehetőségére is. A hadiszereket újra meg újra meg kell újítani, mennyiségüket növelni, hogy a tőkeerős demokratikus államokkal a fegyverkezési verseny terén mennyiség és minőség tekintetében lépést tartsanak. Ez azonban a növekvő nyersanyaghiány miatt egyre nagyobb nehézségbe ütközik. A tekintélyállamok a fegyverkezéshez, valamint egyéb ipari termeléshez szükséges nyersanyaggal jórészt különben sem rendelkeznek. Így, amikor a föld területének 27 százaléka Anglia, 15 százaléka a Szovjet-Unió, 9 százaléka Franciaország, 6 százalékal az Egyesült Államok ellenőrzése alatt áll, addig Olaszország területe csupán 2.7 százalékal, Japáné 5 százalékal, Németországé pedig csak 0.39 százalékal. Ezzel jár, hogy az utóbbi államoknak a következő fontos nyersanyagokat kell külföldről importálniuk, százalékokban kifejezve:

Németország: Vasérc 77, — réz 89, — ólom 78, — mangán 100, — petróleum 88, — Gyapju 91, pamut 100 százalékal.

Olaszország: Szén 95, — réz 99, — mangán 85, petróleum 99.5, — gyapju 80, pamut 100 százalékal.

Japán: Vasérc 83, — ólom 93, — Cink 74, — mangán 57, — Petróleum 93, — Gyapju ? —, pamut 100 százalékal.

Oly termelési rendszer mellett, mely a versenyen s így a termelési költség állandó csökkentésén — vagyis a technika fejlesztésén — alapul,

az egyes államok természetesen mindinkább arra kényszerülnek, hogy más államokra gyakorolt politikai befolyásukat mindjobban növeljék, minél több terület és minél nagyobb népesség fölött szerezzék meg az ellenőrzési jogot, hogy ily módon feles belföldi tőkéiket külföldön gyümölcsözöttebben tudják befektetni és áruikat a politikai hatalom latbavetése mellett a többi állam versenyeinek kiküszöbölésével jövedelmezőbben és biztonságban tudják elhelyezni.

Ezen alapul a tőkés módon termelő államok hajlama az „agresszióra”. A termelés módjának a politikai agresszióra gyakorolt e hatása csak állandóan növekszik a konjunktura olyan szakaszán, melybe 1937 vége óta léptünk, amikor a közelgő válság következtében az áruk bel- és külföldi elhelyezése mind nehezebbé válik. A *Stahlverein*, *Krupp*, *Mitsui* és *Mitsubishi*, valamint *Ansaldo* konzernnek rentábilis termelése mindjobban megnehezül. A demokratikus államok viszont a konjunktura visszafejlődése miatti növekvő munkanélküliséget és monopólvállalataik csökkenő jövedelmét az export növekvő szorgalmazásával igyekeznek ellensúlyozni, Ezt részben árai csökkentésével, részben pedig az exportpiacokra gyakorolt politikai befolyásuk növelésével igyekeznek elérni. A válság közeledte így a viszonyok nehezültével mind élesebbé teszi a versenyt a nagyhatalmak között.

A tekintélyállamok aranyfedezete minimális. Németország aranyfedezete 1939-ben 0.02 százalék, míg az Egyesült Államoké 27.6, Angliáé 6.2, Franciaországé pedig 7.5 százalékos. Nyersanyagot nélkülöző ország csak a világpénz — arany — vagy pedig deviza ellenében vásárolhat. Az ilyen ország devizája nemzetközi értelemben nem csereeszköz. Oly devizához viszont, melyért nyersanyagot vehet, csak export útján juthat. Így függ össze a konjunktura előrehaladása, a válság közeledte és az export mindjobban megnehezülése az imperialista ellentétek fokozódó kiélesedésével, a nyersanyagot nélkülöző államok növekvő nehézségeivel és az e miatti „agresszivitásukkal”.

Az export általános megnehezülése a válság közeledtével annál súlyosabb, mert jelenleg a tőkés termelés általános válságának korát éljük. Az orosz birodalom majdnem teljes kikapcsolódása az államok külkereskedelméből, óriási nyersanyagkészleteinek a világpiaconról való távolmaradása a világ gazdasági életében súlyos zökkenőket okoz. Még nagyobb súlyú esik a latba Kínának, mint fogyasztópiacnak háttérbe szorulása. Ez az 500 milliós tömeg, mely az emberiség egynegyed részét teszi, az Egyesült Államok, Franciaország és Anglia exportjának nem kis részét fogyasztotta. Eltekintve a háború okozta bizonytalanságtól s az otthonukból kiülő tizmilliók fogyasztóképtelenségétől a Kínába irányuló export jórészt a háborús közlekedési zavarok miatt is akadozik. A háború következtében a Csendes-óceáni kikötők (Hongkong-Kanton, Shanghai, stb.) ebből a szempontból már nem jöhetnek számításba, mert a japán export oktroja alatt állnak, viszont a kínai kormány által ellenőrzött kikötők közül csak a Shanghaitól délre fekvő Ningpótól vezet vasuti összeköttetés Kína belsejébe. Ezt a vasutvonalat is állandóan veszélyeztetik a japánok s így a fontosabb küldemények lebonyolítására alkalmatlan. Ezért főleg az Indokínai Haiphong tengeri kikötő jön számításba, s ez is ma a Kínába irányuló kereskedelem legfontosabb tranzit-állomása. Míg azonban Kanton keresztül napi 1300 tonna árú haladhatott át Kína belseje felé, addig

a Haiphongból vezető vasut csak napi 250 tonna árut képes továbbítani. Ezért rekedt meg az év elejéig Haiphongban körülbelül 150.000 tonna áru és várja mehezen a továbbítást. Mindezen felül a szemben levő Hainan szigetet a japánok minden francia tiltakozás ellenére megszállani igyekeznek s veszélyeztetik ennek a jelenleg legfontosabb tengeri kikötőnek a forgalmát is.

A felsorolt körülmények hatása következtében a nagy tőkés államok exportja az utolsó tíz évben összességében körülbelül egyharmadára csökkent a régi aranydollárt véve alapul, az említett különböző módokon megnyilvánuló munkanélküliséget mozdítván elő ezáltal. A tőkés termelési mód általános válsága miatt így az exportáló államok versenye mindjobban kiélesedik. Élesen szembetűnik ez az Egyesült Államok és a tekintélyhatalmak délamerikai gazdasági harcában. Az utóbbi években a német áruk mindjobban kezdték Délamerikából az északamerikai iparcikkeket kiszorítani. A német áruk árainak versenyképessége egyrészt az otthoni olcsóbb munkabéreken, másrészt azon a törekvésen alapult, hogy export révén minden áron devizához jussanak. Így amíg a Délamerikába irányuló német kivitel 1932-től 1938-ig meghatszorozódott, addig az Északamerikai Egyesült Államok részesedése a délamerikai külkereskedelemben 30 százalékkal csökkent. A tekintélyállamok ügyes propagandáját és árpolitikáját azonban Rooseveltnem nézhette sokáig tétlenül s a braziliai Vargas elnök pálfordulása, valamint a limai-konferencia politikai és gazdasági sikere arra mutat, hogy a tekintélyállamok devizaszerzési lehetősége ezen a területen is nagyon megnehezedett. Korántsem túlzás tehát, ha azt állítjuk, hogy a roosevelti németellenes politika rugója nem csupán a demokrácia tiltakozása az antiszemitizmus és a parancsurallom politikai eszközei ellen, hanem az a gazdasági konkurrencia, mellyel Németország és Olaszország a Délamerikába irányuló északamerikai exportot megnehezítette és ezáltal közvetve megnövelte az Egyesült Államok munkanélkülieinek számát.

A közeledő általános gazdasági válságra utal *Mr. Sutcliff*nek az angol parlamentben 1938 november 30.-án tartott beszéde, mely szerint az angol pamutexport az 1938 januártól októberig terjedő időben az 1937. év hasonló időszakával szemben egyharmad résszel csökkent, viszont az 1927-ben exportált 145 millió fonttal szemben az 1937. évi export értéke 66 millió fontra esett. Ugyanekkor a darabszám az 1927. évi 3.866.000 yardról 1937-ben 1.922.000 yardra csökkent, ami részben magyarázatátul szolgálhat az angliai munkanélküliség állandó növekedésének.

Bár Németország termelésének több, mint 60 százaléka hadicélokot szolgál, az ehhez szükséges nyersanyagokat csak úgy tudja beszerezni, ha annak importálási költségeit az egyéb cikkek exportjából befolyó devizával fedezi. Ennek lehetősége azonban mindinkább korlátozódik. A közelgő válság, mint már említettük, a piacok felvevőképességét erősen és állandóan csökkenti. A bácskai parasztok már nem hajlandók átadni gabonájukat német és angol iparcikkekért, mert már ellátták őket varrógéppel és rádióval. Rendkívül megnehezíti a német exportot a német vasutak nehéz helyzete is. Eltekintve továbbá attól, hogy Németország délamerikai exportja a limai-egyezmény miatt megnehezült s az északamerikai exportcégek árengedményeikkel a kisebb szállítási költségeik révén háttérbe szorították azt a 12-15000 céget, mely Németországból ex-

portál, döntő sullyal esik latba még az is, hogy a németek nyersanyagbeszerzési nehézségei következtében ezek a cégek nem tudják tartalékolni azt a nyersanyagmennyiséget, mely az export céljára való termelés kapacitásához szükséges volna. Így pl. a német nehéziparnak igen meg kell erőltetnie magát, mert pl. az Egyesült Államok a nehézipari gépek szállítására cif. Stockholm négyheti időre tudják magukat kötelezni.

Hudson, angol kereskedelmi államtitkár európai és moszkvai körutazása a legutóbbi hetekben kizárólag a válság előrehaladása következtében megnehezült versenyviszonyok leküzdését célozta, vagyis angol gazdasági hadüzenetet Németországnak. Az angolszász világbirodalomnak ugyanis már nem áll módjában a német és olasz nép elsődrendű életfeltartási szükségleteit figyelembevenni, mert neki magának is igényt kell tartania mindazokra a piacokra, melyek még a technika előrehaladtával megnövelt termelés és ugyanezen okból lecsökkent fogyasztás után is a világ rendelkezésére állanak. Azok a kísérletek, melyek a még rendelkezésre álló piacok békés felosztására irányultak, már eredménytelenek maradtak, mert a tőkés termelési mód mai állapotában az egyes tőkés, valamint a tőkés államok jövedelmező termelése szerkezeti okokból (a termelési mód anarchisztikus volta miatt) annyira megnehezült, hogy ma már nincs a világnak oly hatalmas tőkés állama, amelyiknek módjában állana más — nyersanyagokban szűkölködő — államok életlehetőségeit figyelembe venni és azokat eredményesen támogatni.

A monopolizáció óriási felfejlődése következtében mind nehezebb a hatalmas vállalatoknak, amelyek politikai befolyása ugy a tekintélyi, mint a demokratikus államokban óriási, tőkésüket jövedelmezően elhelyezni. A monopólium természetéből folyik, hogy ha tőkésüket külföldön valamivel jobban tudja jövedelmeztetni, nem habozik azokat exportálni, még pedig oda, ahol ez politikailag lehetséges s ahol a jövedelmezőség nagyobb, mint otthon. Ez a magyarázata több tőkés ország agresszivitásának. Kormányaik u. i. melyek — különösen a tekintélyállamokban — nagymértékben a monopolizáció befolyása alatt állanak, az értékesítési lehetőségek nehézségei következtében két okból is agresszióra kényszerülnek. Először is — agresszióval — birtokába jutnak az elfoglalt ország nyersanyagforrásainak és munkaerőinek; másrészt pedig a megszállott ország lakossága kénytelen a protektorátust gyakorló állam iparcikkeit vásárolni azon az áron, amilyent az előír. Ezek azok az előnyök, melyek a fegyverkezésre fordított horribilis összegek más független államok leigázása révén való visszatérülésével biztatnak.

Ezért logikus gestiója a nyersanyagban szűkölködő tekintély államoknak a fegyverkezés. Ösztönösen érzik, hogy a nyersanyagokkal rendelkező demokratikus államoknak anarchisztikus, s válságok által feldúlt, már-már nem rentábilis termelésük mellett nem fog módjukban állni rajtuk segíteni, illetve gazdasági szükségleteikre figyelemmel lenni. Ez a magva az imperialista ellentéteknek. Ezért hihetetlen, hogy egyes demokratikus becsületes szándéktól eltelet államfő vagy józan diktátor elhatározása és békeakarata elegendő volna fenti objektív tényekből származó meglevő és mindinkább növekvő ellentétek megszüntetésére és a belőlük keletkező háború pusztá jóakarattal való elhárítására.

Kétségtelenül: a demokratikus gondolatához közel áll a humanisztikus világnézet által vallott örök béke. De kétséges, hogy ez volna a demokra-

tikus államok őszinte békeakarátának főindoka. Nem mellékes az sem, hogy pl. az angol Citynek külföldön befektetett tőkéje meghaladja a 3700 millió angol fontot és a francia tőkeexport is több, mint 1600 millió angol font, míg a többi hatalmak külföldi befektetései ennél lényegesen jelentéktelenebbek. Ezeknek a külföldi befektetett tőkéknek sorsa háború esetén nyilvánvalóan bizonytalan, éppugy, mint ahogy a háború nagyon bizonytalanná tenné azt a földközítengeri utat, melyen a manchesteri és lancashirei angol textilipar Indiába, Ausztráliába és Kinába exportálja cikkeit. Így értelmezendő tehát Chamberlain múlt év szeptemberi béketörekvése, aki fenti csoportok befolyásától bizonyára nem mentes. Ezzel szemben Winston Churchill, Eden és Baldwin magatartását is könnyebben megérthetjük, ha tudjuk, hogy ezeknek az angol nehéziparral, bányákkal és fegyveriparral vannak bizonyos kapcsolataik, mely vállalatoknak a háború csak megkönnyitené a haszonnal való termelést, amikor pedig az először említett csoport számára az megmehezülne.

Könnyebb lesz megérteni továbbá egyes államok rokonszenvét és barátságát a tekintélyállamokkal szemben, ha közelebbről vizsgáljuk meg gazdasági kapcsolataikat: Jugoszlávia exportjának pl. 85 százaléka Német- és Olaszország, Magyarország exportjának 80 százaléka Németország, míg Bulgária exportjának 75 százaléka Németország felé irányul.

Eltételezve a világnézeti rokonszenvtől itt a gazdasági függőség is szerepet játszik ez államok viszonyában. Románia exportjának 66 százaléka irányul a tekintélyállamok, 33 százaléka pedig Anglia és Franciaország felé. Itt azonban a gazdasági szempontokon felül fontos stratégiai szempontok is figyelembe jöhetnek, melyek ezt a viszonyt lényegesen befolyásolhatják.

Természetesen a gazdaságilag függő államok barátsága csak addig marad fenn a nyersanyagkészletüket átvevő nagyhatalommal szemben, míg a belföldi nyersanyag és emberanyag kiaknázását a belföldi tőke végzi. Ez persze az állam függetlenségével együtt megszűnik. Így válnak érthetővé pl. hogy a japánbarát Csang-Kai-Sek-kormány miért lett hirtelen Japán kérihetetlen ellensége.

Sajnos itt, helyszűke miatt, a világpolitikai helyzet gazdasági összefüggéseire még csak megközelítően sem utalhatunk kimerítően. A jellemző összefüggések felsorolása azonban érintik azokat az elveket, melyek a mai világpolitikai események kialakulására döntően kihatnak. Ezzel persze korántsem állítjuk, hogy a világpolitikai események mändegyikének valami közvetlen gazdasági rugója van, csupán arra mutattunk, hogy mindazok a nacionalista, lélekítani, stratégiai, stb. felépítmények, melyek a mai imperialista ellentétek kiélesedésének korszakában döntően közrejátszanak, oly gazdasági tények eredményei, melyek szükségszerűen termelték ki magukból ezeket az éles ellentéteket.

A mai világpolitikai helyzetben a gazdasági okok másodrendűekké degradálódhatnak. A felhozott okokból kiélesedett ellentétek következtében az államok ma intenzív törekvéseket fejtenek ki diplomáciai és stratégiai előnyök elérésére. Ma már lassanként háttérbe szorul annak kérdése, hogy a jugoszláv sértést ki vásárolja meg, és (pillanatnyilag) fontosabb az a kérdés, hogy ki foglalja el korábban Gibraltárt, Tanger, Malorca, Bizerta, Alicante, Szicília, Dekekanezosz-Rodosz, Cyprusz, Alexandria, Malta, a Dardanellák és a Szuez hadiflotta- és repülő-bázisait. Ma már

olyan a helyzet, mintha két halálos ellenség állna egymással szemben, amikor könnyen előfordulhat, hogy az egyik gyanus mozdulatánál a másik el-
süt: a revolverét, nehogy egy fontos pillanat elvesztésével behozhatatlan
hátrányt. kerüljön.

Igy értelmezendő Rooseveltt április 15.-i sürgőnye, melyben 25 éves
fegyverszünetet ajánl fel. Ez az ajánlat tökéletesen megfelel a demokrata-
humanista-pacifista világnézetnek, de sajnos féltő, hogy a világgazdasá-
gi és világpolitikai objektív tényezők még mind a két fél jószándéka ese-
tén is meg fogják akadályozni, hogy a gazdasági válság bizonyos mély-
pontján a második imperialista háború, vagyis a fegyveres küzdelem a vi-
lág nyersanyagkészletének és gyarmatbirodalmának újabb elosztásáért meg-
ne induljon.

É V S Z A K O K B A L L A D Á J A

Irta: DARVAS SZILÁRD

*A rongyos szél, e fürge rikkancs
hogy nagyobb legyen a hatás,
végignyargalt a fél világon
s ordított: külön kiadás! —
a tél fütyül a szerződésre
és végleg farba rugta azt,
az irott eskü ellenére
hátbatámadta a tavaszt.*

*A nyár így szólott: ejnye, ejnye,
s az ős borzongva kacagott,
kéjelegve komédiáztak
két szomszéd bolond évszakok,
egyik borongó, méla lélek,
ki holdkóros csodákra vár,
a másik szerint a tavasztól
még nagyon messze van a nyár.*

*De azért konferenciáztak
és tiltakoztak nagyokat,
amíg a tél a frontra küldött
minden épkezláb fagyokat,
vad harci kedve eltemetve,
hogy ellenálljon bármi is
s egy márciusi fagyos éjen
csatát vesztett az április.*

*Igy lett a tavasz téli gyarmat
és hogy jogosan, tiszta ügy,
s hidegtől reszkető faágon
cenzurázva lett mind a rügy,*